

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

БЪЛГАРСКИТЕ ХЪШОВЕ - МЪЧЕНИЦИ И ГЕРОИ

СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ ВЪРХУ I И II ГЛАВА ОТ ПОВЕСТТА

В повестта „Немили-недраги“ Иван Вазов възкресява духа на една трагична и величава епоха, разкрива преклонението си пред героите мъченици, обрекли човешките си съдби пред олтара на българската свобода. Колективният образ на хъшовете е художествен израз на патриотичните стремления на Възраждането. Идеите на времето определят конкретната насоченост в изграждането образа на всеки от мъчениците, приели свободата на родината за свой личен дълг.

Иван Вазов представя изгнаниците като герои и мъченици на своя народ, на най-светлия и най-благороден нравствен идеал - свободата. Героизъм и мъченичество се сливат. Изграждат вътрешното художествено съдържание на авторовите внушения, заложили в поетичното заглавие на творбата „Немили-недраги“. Водещите опозиции: родина-чужбина; робство - свобода, славно минало - мъченическо настояще, превръщат доброволното страдание в саможертвен подвиг! Всяка повествователна глава на вълнуващата творба води читателите към основното художествено внушение: хъшовете са герои и тяхното страдание в името на възвишена патриотична цел е свято.

Иван Вазов открито изразява преклонението си пред гордите и смели мъже, страдащи далеч от родината. Художественото описание в Първа глава на повестта създава метафорична представа за душевните терзания на прокудените „немили-недраги“ българи. Декемврийската вечер: „влажна и мрачна“, и описателните детайли: „мъжделивите фенери“, „мътна и неопределена светлина“, изграждат вътрешната картина на страдащите хъшовски души, сякаш притиснати от мъка и безизходица, подобно на стелещата се „влажна мъгла“. Глаголът „пустееха“ има ключово място в представата за живота на хъшовете в чужбина. Румънското общество издига ледена стена на равнодушие и отчуждение пред смелите българи. Затворените магазини и лавки засилват това впечатление. „Студената декемврийска мъгла“ е одухотворена и се превръща в символен образ, на отчаянието пред неясното бъдеще. Грубите „крясъци и псувни“ издават неприкрита враждебност. Богатият и красив град Браила само подслонява бунтовниците, но не ги приема и не ги разбира. Въведен е мотивът за мъченичеството в синхрон с изстраданата вяра в близката свобода на родината. Революционната борба в България, за която мечтаят хъшовете, е подтекстово изразена като вътрешно желание на Базовите герои в „чудноватите“ надписи над кръчми, тютюнджийници, кафеджийници. Българските емигранти открито заявяват кои са и защо скитат далеч от бащин дом и скъпи хора: „Български лев“, „Свободна България!!!“ Родината и свободата са единствените светини, които подкрепят хъшовете в тяхното страдание. На чужда земя те пазят националната си гордост като българи, синовната си връзка с отечеството. Авторът мотивира личната драма на героите мъченици с контраста между славно минало и уничително настояще: „...бедните и презрени останки от героическите чети на Хаджи Димитра и Филип Тотя.“ Всеки от изгнаниците с героични усилия и страдание е заслужил най-високата почит - хъш, т.е. страдалец в името на народа. В определението „народен“ се оглежда доброволният избор на саможертвата, поставянето на народните интереси над личните желания и мечти.

В центъра на художественото повествование в Първа глава е кръчмата на Странджата - основен топос на най-вълнуващите моменти в повестта. Иван Вазов свързва развитието на сюжетното действие с основната художествена цел—хъшовете са герои и мъченици на най-светлата кауза - националното освобождение. Първо са открити белезите на мизерията и нищетата: „дълбока изба“, „опушена и полуразбита лампа“, „стръмна и извита стълба“... „Киселите изпарения“ и застоялият „задушлив въздух“ допълват художественото внушение за мъченичество - основен мотив на Базовото повествование. Картините, окачени по стените в кръчмата на

Странджата, ясно говорят за причината, привлякла революционерите в това подземие. В литографиите, изобразяващи сраженията на Хаджи-Димитровата чета, редовните посетители виждат себе си и загиналите си вече братя по съдба. Малкото светещо прозорче контрастира с общата тъмнина в чуждия град. Открито изразена е асоциативната връзка с библейския символ на надеждата. И съдържателят, и гостите му са мъже, закалени в кървавите битки, българи с буден национален дух. Към това внушение води изразът „будна кръчма“. Значещо е и името - „Народна кръчма на Знаменосецът!“ Определението „народна“ в съчетание с „будна“ (словосъчетанията „народна кръчма“, „будна кръчма“) асоциира с неизречен вик за бунт и свобода.

Художествено постижение на Иван Вазов са ярко изваяните образи на хъшовете. Открити са и общите, типични белези, и индивидуалното различие на героите мъченици, верни народни синове, доброволно избрали най-страшния и най-славен път. В Браила изгнаниците образуват една „дружина“ от унижени, презрени скиталци.

С най-голяма обич, симпатия и преклонение е изградена представата за Странджата. Доброволното мъченичество е открито с определенията - „дълголик, сух, жълт... бледолик, болнав“. Юнашкият дух е загатнат чрез белезите от „заразли рани“, гъстата „черна брада“ и снажната фигура. Репликите на стария хъш доказват високата му нравственост. Не се изненадваме, че българските изгнаници го почитат като духовен баща и наставник.

Образът на Македонски може да се определи като едно от най-големите художествени постижения на младия белетрист. В една буйна душа Вазов събира героя и авантюриста, но и в двете художествени превъплъщения този българин страдалец е предан до смърт борец за свобода. Земното, обикновеното в образа на Македонски е подчертано с описанието: „дребно и надупчено от шарка лице“. Гръмкото име се свързва със славното минало на героя.

Макар и по-млади, Хаджият и Попчето също са мъченици и страдащи „светци“ за българската свобода, доброволно избрали най-опасния път. Те допълват обобщената представа за колективния образ на българския хъш. Израженията им издават умора и отчаяние. По лицето на Хаджият „ясно се виждаше изражението на уморяване и отслабване“. Попчето е „млад човек“, но „с черно и нагърчено от преждевременна старост лице“.

Сред пъстрата галерия литературни персонажи най-младият е Бръчков. В неговия образ Вазов „вижда“ поривите на своята младост. Чрез речта и поведението на Бръчков авторът изразява личната си гледна точка. Естествена е добродушната насмешка: „почти лапак с фес“, „двайсетгодишно момче“. Типичните черти на характера са открити още в Първа глава на повестта - „Мечтател, идеалист, ветреник...“ Издадената патриотична поема допълва характеристиката на героя. Синът на богатия свищовски търговец не понася сигурното и егоистично съществуване, жадува да открие нещо ново, светло, непознато, красиво. В лицето на Странджата младият поет открива свой духовен баща, учител и пример по родолюбие: „а когато се обадеше и старият, вниманието му се преобръщаше в благоговение“.

Всяка следваща глава от повестта „Немили-недраги“ допълва и разширява представата за хъшовете, но първоначалното внушение, че те са герои и мъченици на един прекрасен човешки идеал не се променя. Иван Вазов идеализира образите им, изпълва ги с ореолни значения, което внася идеята за национална святост в художественото им представяне: „...тия измъчени от бедността същества; тия хлътнали от бдения и невъздържание очи; тия недояли корми, тия отслабнали и обелени от скитание крака.“ Поетичните синекдохи следват модела от похвалните слова и жития на светците. Така някога Христос приема кръста на Голгота. Тези страдалци и мъченици също носят своя кръст в името на България и нейната свобода.

Повторението на думи и изрази с корен „пуст“ затвърждава внушението за ледената стена, която румънското общество издига пред българските емигранти: „пустееха“, „пустият морски бряг“. Риторичните въпроси докосват най-болезнените

рани: „Докога ще се продължава това съществуване?“ С безкрайна скръб е изпълнена антитезата: „Бяха сред обществото, но бяха в пустиня...“ Единственото добро, което чуждата страна предлага на хъшовете, е избавлението от турските преследвания. Всеки нов ден за изгнаниците е „начало на нови нужди, на нови борби“ с глада и студа. Бунтовниците често престъпват моралните норми, понасят презрителните укори - „кокошари“, „вагабонти“. Но Вазов прощава прегрешенията им, издига хъшовете на висок пиедестал.

Творецът нарежда до най-почитаните революционери в Европа своите герои и мъченици чрез определението: „Един нов и гладен пролетариат, съставен от подвизи, дрипи и слава.“ Тъкмо тези презрени скиталци представят пред света новото лице на България, открито заявяват волята на народа си да бъде свободен. Героизмът и страданията на участниците в святото дело вече имат място в историята. „Дрипите“ са знак за доброволна саможертва. Славата на борците за правда и свобода е скрита под тях, но блести много по-силно и трайно.

Само който добре познава живота на хъшовете, може така затрогващо да го изобрази. Иван Вазов има две незабравими срещи с тях, споделя страданията и патриотичните им мечти. Затова и така дълбоко обича и уважава тези „странни хора“. Запомняме гордите и смели мъже на брега, вперили тъжни и замечтани погледи към милата родна земя. За тях чуждата страна е „пустиня“, а отечеството-дивен рай със „зелените“ си „хълми“. Родината е одухотворена. Като нежна и любеща майка тя зове синовете си да се върнат при нея, „усмихва им се“, „говори им...“

На отвъдния, жадуван бряг на реката са мечтите на изгнаниците. Желанието им да се върнат е толкова пламенно, че дори величествената река Дунав им се струва като „една бара“. Творецът напомня една изстрадана истина - раздялата винаги укрепва истинската любов. Антитезата е основен художествен похват: „Как е близо и как е далеко.“ Като искрен израз на обич приемаме и тълкуваме откровението: „О, Българийо, никога не си тъй мила, както кога сме въвн от тебе!“ Доброто и прекрасното трябва да се изстрадат от най-извисените човешки души.

Богатата фантазия на най-младия родолюбец е разкрита в чудния му сън, чрез който Вазов представя жаждата на хъшовете за нови борби с вековните тирани. Бръчков вижда Странджата и го чува как зове четниците към атака, Македонски люто и безмилостно мъсти на враговете. Битката напомня страховита природна стихия: „А Балканът се люлее, горите шумят, ветровете духат и пушки гърмят из буките.“ Ясно се усеща връзката между повестта „Немили-недраги“ и огнената Ботева поезия, в която революцията е представена със символния образ на бурята. Епитетите „страшен и хубав“ подекат мотива за пълната хармония между физическо и духовно обаяние. Изчезването на четата „из небето“ връща младия поет към реалното - той попада в един нов свят на доброволно страдание и саможертвен подвиг.

Втора глава на повестта „Немили-недраги“ завършва с драмата на настоящето. Финалът напомня колко сложно и противоречиво е емигрантството. Вазовите хъшове остават в съзнанието ни като вечни герои и мъченици на един идеал - свободата на България.